

B O E K E N

Het Sociale Krediet, *Labour* en economische geloofwaardigheid

Wilfred Dolfsma bespreekt:
Frances Hutchinson en Brian Burkitt,
*The Political Economy of Social Credit and
Guild Socialism*, London / New York:
Routledge, 1997 (Routledge Studies in
the History of Economics, nr. 14).

'The difficulty lies not in
new ideas but in escaping
from the old ones which
. . . . ramify into every
corner of our minds.'

J.M. Keynes

In de eerste decennia van deze eeuw waren het Gilden Socialisme en het Sociale Krediet sociale bewegingen met grote aanhang vooral in de angelsaksische wereld. Dit verklaart mede de sympathie waarmee de auteurs van het boek *The Political Economy of Social Credit and Guild Socialism*, Frances Hutchinson en Brian Burkitt, deze nauw verbonden bewegingen aan hun lezers presenteren. Zij stellen dat het gewone volk in het engelstalige deel van de wereld de ideeën van *Social Credit* en *Guild Socialism* beschouwde als hun economische theorie. (p. 142). Er is zelfs korte tijd een regering in een Canadese provincie (Alberta) geweest die op de gedachten van *Social Credit* gericht was.

Major C.H. Douglas was de belangrijkste voorvechter en pleitbezorger van deze bewegingen in woord en geschrift. In zekere zin heeft hij de transfor-

matie van een nadruk op gilden naar een op sociaal krediet teweeggebracht door een economische theorie van de kapitalistische economie te ontwikkelen die afweek van de bestaande en in het Verenigd Koninkrijk dominante theorie van de door liberaal gedachten geïnspireerde neo-klassieke economie. De invloed van de redacteur van het tijdschrift *New Age*, A.R. Orage, is waarschijnlijk groot geweest bij het verspreiden van dit gedachtegoed. Al was het alleen al door de teksten van Douglas leesbaar (-der) te maken. (Hutchinson en Burkitt stellen dat de ondoordringbaarheid van de teksten, waardoor bedoelde of onbedoelde verdraaiing van de ideeën eenvoudig bleek, er mede toe heeft bijgedragen dat de *Social Credit* beweging gemarginaliseerd werd.)

Hiermee komen we direct op wat ik beschouw als de belangrijkste bijdrage van *The Political Economy of Social Credit and Guild Socialism*. Het boek gaat niet alleen uitgebreid in op het gedachtegoed van de bewegingen (deel I), maar ook op de ontvangst ervan door de gevestigde orden (deel II) en hoe dat de bewegingen vervolgens beïnvloedde (deel III). In deel III zeggen Hutchinson en Burkitt dat zij in een aantal hedendaagse bewegingen als het feminisme, het milieu-activisme, de groepen die zich keren tegen globalisering (de 24-uurs economie?) en zij die spreken van een vredesdividend, het Sociaal Krediet-gedachtegoed terugzien. Zowel de gevestigde sociaal-democratische orde in de politiek, als in de economi-

INHOUD

Het Sociale Krediet

Rein Bloem's Middeleeuwen

B O E K E N

sche wetenschappen voelden zich bedreigd door Douglas en de zijnen. Sociaal-democratisch geïnspireerde economen als Keynes wilden niet serieus ingaan op dit gedachtegoed, en ook de economen verbonden aan de nu prestigieuze, door *Fabians* en de *Labour Party* opgerichte *London School of Economics* wilden hun vingers niet branden. Zij zouden er hun reputatie bij collega's als Alfred Marshall en de zijnen door kunnen verliezen. Het tijdschrift *New Age* was het lijfblad van de *Labour Party* – ter vervanging hiervan werd echter een nieuw blad in het leven geroepen: de *New Statesman*. Ook de Engelse sociaal-democraten wilden in de politiek graag hun geloofwaardigheid bewaren.

Dat economen en politici geloofwaardig wensden te zijn is overigens geen fenomeen dat zich beperkt tot het Verenigd Koninkrijk of het begin van deze eeuw. Ook nu, hier in Nederland is het keurmerk van het Centraal Planbureau (CPB) voor verkiezingsprogramma's van politieke partijen de voorwaarde om mee te mogen doen in discussies. Economen zelf zijn zich maar al te goed bewust van de beperkingen van de modellen die het CPB gebruikt, en anders wijzen milieu-activisten en anderen hen er wel op.

Terug naar de gilden

Dat nu over de *Social Credit* beweging wordt gedacht als zou zij slechts een reactie zijn op de Grote Depressie van de jaren dertig is te verklaren doordat destijds de druk zo groot werd op de gevestigde orden, dat zij er

niet langer aan voorbij konden gaan. Hutchinson en Burkitt wijzen er nadrukkelijk, en met recht, op dat dit een misvatting is: al vanaf ongeveer 1918 tot 1922 werkten Douglas en Orage nauw samen en hadden vele volgers.

Het financiële systeem belichaamt de grootste fout van kapitalistische economieën volgens beide bewegingen. Het maakt van arbeiders marktgoederen, vervreemd mensen daarmee van henzelf, zorgt voor sociale onrechtvaardigheid en verspilling van allerlei soort – Karl Marx lijkt hier een duidelijke inspiratiebron. Beide stromingen willen de wereld verbeteren, efficiënter maken. Het Gilden Socialisme stelt nu voor bedrijfstakken of industrieën te nationaliseren om ze vervolgens verticaal te organiseren, oftewel verticaal te integreren zoals economen dat zouden noemen. Vertegenwoordigers van alle geledingen beslissen voor de hele bedrijfstak. Zij kunnen alle processen optimaal op elkaar afstemmen en er voor zorgen dat die hoeveelheid van een produkt wordt gemaakt die nodig is. De vergaande arbeidsdeling die de industrialisering met zich meebracht moet teruggedraaid, het ideale gildenstelsel moest terug ingevoerd.

Via vakbond naar Utopia?

Vakbonden leken in de praktijk het middel om dit Utopia te realiseren, maar deze hoop werd wreed de grond in geboord op het moment dat de vakbonden in 1922, nog voor de Grote Staking van 1926, *Labour* volgen. *Labour* was geen voorstander van het

nationaliseren van bedrijfstakken, om die vervolgens verticaal te integreren en een hoge mate van autonomie te geven. Het draait in deze kwestie om de vraag wat 'socialisme' betekent (p. 105). *Labour* en de *Fabians* waren meer geporteerd van een langzame, en volgens hen meer efficiënte, weg naar de ideale samenleving. Orage is door de houding van de bonden en *Labour* dermate teleurgesteld dat hij naar de Verenigde Staten vertrekt om in de nieuwe wereld zijn ideeën te verkondigen – aan de samenwerking tussen Orage en Douglas komt dan een einde.

Onenigheid over wat socialisme moet nastreven uit zich tevens in de benadering door Engelse sociaal-democraten van de Sociaal Krediet-ideeën als het Verenigd Koninkrijk in 1931 in een zware depressie komt, nog verergert door foutief overheidsbeleid. Douglas is gedesillusioneerd door de vakbonden en richt zich op de radicale hervorming van de samenleving door een ander financieel systeem voor te stellen. Ideeën over Gilden Socialisme verdwijnen naar de achtergrond en de Sociaal Krediet-beweging groeit – een term overigens die pas vanaf 1924 gebruikt werd. Douglas werkt zijn ideeën almaar technischer uit (p. 103). Hij houdt aan de ommezwaai van de vakbonden echter wel de overtuiging over dat wat hij 'economische democratie' noemt – economische zekerheid voor allen – vooraf moet gaan aan parlementaire democratie (p. 139).

Doel van de economische organisatie zoals Douglas die zich

B O E K E N

voorstelt is het vormen van een nationaal fonds waaruit een ieder kan putten wanneer dat nodig blijkt; iedereen krijgt dividend uit dit fonds. Iemands arbeidsinzet is daarmee los komen te staan van zijn (haar) inkomsten – vervreemding door werken in loondienst is daarmee uitgesloten. Hutchinson en Burkitt stellen dat daarmee allerlei werkzaamheden die nu niet worden gewaardeerd, omdat er geen loon mee verdiend wordt, daardoor in de samenleving in hoger aanzien zullen komen. Bijdragen van kunstenaars en (huis-) vrouwen, bijvoorbeeld, worden zo niet langer in economische zin genegeerd (p. 160-9).

De overheid investeert

Het nationaal fonds wordt gevuld door bijdragen uit de bedrijfstakken. Bedrijfstakken gebruiken het geld dat zij genereren niet langer om opnieuw te investeren en zo de produktie verder op te stuwten, of om er schulden bij banken mee af te lossen. Nieuw, 'reëel', van de overheid afkomstig krediet moet aangewend worden om de benodigde investeringen te realiseren die zorgen voor het instandhouden van 'the dynamic capacity of the community to deliver goods and services as and when required' (p.41). Verstrekking van financieel krediet door banken is niet ten bate van de gemeenschap, maar gebeurt slechts dan wanneer de schuld ingelost kan worden. Vergelijkbare argumenten komen bijvoorbeeld ook van Douglas' tijdgenoot en econoom Thorstein Veblen (bijv. 1899; zie Dolfsma 1997), uit een diepge-

wortelde drang onderscheid te maken tussen dat wat produktief en reëel is aan de ene kant, en dat wat onproduktief, nutteloos en slechts voor iemands persoonlijke luxe is (zie Mason 1998).

De bank als duivel

De rol van banken zit Douglas en de zijnen, maar ook Hutchinson en Burkitt, dwars. Zij worden afgeschilderd als Het Kwaad – de wereld zou (bijna) ideaal zijn wanneer banken niet hun eigenbelang lieten prevaleren boven het algemeen belang (p. 39). Slechts monetaire overwegingen spelen bij banken een rol: zullen zij hun geld, inclusief interest, terugkrijgen. Daarmee worden bedrijfstakken slaafjes van het bankwezen (p. 41). Financiële belangen sturen aan op onstuitbare, kunstmatig gegenereerde groei van de produktie, zo stelt Douglas (p. 43), omdat maken van een produkt tijd kost. Zijn 'A + B Theorema' moet licht werpen op dit proces – een centraal theorema in het economisch denken van Douglas dat nogal eens verkeerd weergegeven werd. De betalingen van ieder bedrijf zijn van tweeërlei soort: A-betalingen zijn directe betalingen aan individuen in de vorm van lonen en dividenden, terwijl B-betalingen worden gedaan aan andere instellingen voor aanschaf van grondstoffen en andere produktiemiddelen. Deze B-betalingen zijn voor goederen die eerder zijn vervaardigd, een produktie waar ook krediet voor nodig was. Het aflossen van deze schulden plus interest vereist dat bedrijven hun produktie verhogen, waartoe zij nieuwe leningen afsluiten

(p. 45). De greep op bedrijven en bedrijfstakken van wat Lenin waarschijnlijk het Groot-Kapitaal zou noemen neemt daarmee almaar toe (vgl. p. 50).

Rechtvaardige prijzen

Een ander gevolg is dat de prijs voor goederen en diensten afwijkt van de daadwerkelijke kosten (p. 43). In plaats daarvan, zo stelt Douglas voor, moeten prijzen gereguleerd worden opdat kosten direct gerelateerd zullen zijn aan prijzen. Prijzen voor goederen en diensten zijn daarmee rechtvaardige prijzen. Douglas stelt dat de benodigde informatie voor zo'n centraal geleide economie beschikbaar is en gebruikt kan worden om inefficiëntie van de markteconomie uit te bannen (p. 54). De financiering van de Grote Oorlog (1914-18) dient als voorbeeld: financiële belangen werden ondergeschikt gemaakt aan produktie en het algemeen belang. Helaas, zo stellen de auteurs van dit boek samen met Douglas, koos de Britse regering er vervolgens voor de schulden af te lossen in plaats van de geldpers aan te zetten (p. 55). Economische theorieën voorspellen dat geld bij laten drukken tot inflatie leidt, maar, zo stelt Douglas, dat gebeurt niet bij een radicaal ander economisch systeem. Inflatie zou bovendien een teken zijn dat het bestaande systeem eenvoudig niet goed kan zijn.

Het gedachtengoed van het Gilden Socialisme en dat van de Sociaal Krediet-beweging verdwijnt na de Tweede Wereldoorlog in de vergetelheid. Een massabeweging die het angelsaxi-

B O E K E N

sche deel van de wereld lange tijd beheerste, wordt afgedaan als een curiositeit. Dat heeft niet alleen te maken met de bewuste pogingen van *Labour* en de zich aan de linkerkant van het politieke spectrum bevindende economen (Keynes, Sydney Webb en J.A. Hobson), maar komt evenzeer doordat Douglas zelf geen politieke aspiraties had en zich niet kon storen wanneer anderen zijn ideeën foutief weergaven. Misrepresentatie maakte ridiculiseren van het gedachtegoed bijzonder eenvoudig.

Hoe belangrijk 'het Alberta-experiment' in de jaren dertig was voor de neergang van het *Social Credit* gedachtegoed blijft onduidelijk. Hutchinson en Burkitt bagatelliseren dit aspect, ten faveure van het argument dat de weerstand van de gevestigde orden doorslaggevend zou zijn. Douglas zelf distantieerde zich niet voor niets al snel van Albertas premier William

Aberhart. Het experiment faalde dramatisch, volgens Douglas en de auteurs van dit boek omdat Aberhart niet zuiver in de leer was en de omstandigheden niet gunstig waren (p. 176).

Hutchinson en Burkitt stellen zaken aan de orde die belangrijk zijn voor links georiënteerde economen, waar Nederland er paradoxaal genoeg velen van kent (zie Van Dalen en Klamer 1996), en voor sociaal democraten in het algemeen. Historici van het economisch denken vinden allicht dat meer aandacht besteed had kunnen worden aan de bronnen waaruit Douglas en de zijnen putten. Desalniettemin is dit een belangrijk en lezenswaardig boek. Zij overtuigen mij, mede om deze reden, er echter niet van dat de economische gedachten van het Gilden Socialisme en het Sociaal Krediet voor een 'gezonde' basis bieden voor een utopische samenleving zoals Douglas die

voorstaat. Hoe voorzichtig Douglas zelf ook was om zijn utopische visie aan anderen op te leggen (p. 153).

WILFRED DOLFSMA

is als econoom verbonden aan de Vakgroep Kunst- en Cultuurwetenschappen van de Universiteit Rotterdam en aan de Vakgroep Wijsbegeerte en Maatschappijwetenschappen van de Technische Universiteit Twente.

Literatuur

Van Dalen, Harry en Arjo Klamer *Telgen van Tinbergen. Het Verhaal van de Nederlandse Economen*. Amsterdam: Balans, 1996.

Dolfsma, Wilfred, 'Thorstein Veblen, Consumptie en Economische Vooruitgang,' in: *Economisch Statistische Berichten* 82 (4118), 1997.

Mason, Roger, *The Economics of Conspicuous Consumption. Theory and Thought Since 1700*, Cheltenham: Edward Elgar, 1998.

Veblen, Thorstein, *The Theory of the Leisure Class*. New York: Dover, 1899.

